

19.01.2018

Перше засідання Національної ради України з питань розвитку науки і технологій: підсумки

16 січня 2018 р. відбулося перше засідання Національної ради України з питань розвитку науки і технологій на чолі з прем'єр-міністром України В. Гройсманом ([Національна академія наук України](#)).

На засіданні були присутні члени Наукового й Адміністративного комітетів Національної ради, а також народні депутати України, урядовці, представники наукової спільноти та громадськості.

На порядок денний було винесено три питання: основні підходи до середньострокового планування фінансового забезпечення наукової сфери на 2018–2020 рр.; створення Національного фонду досліджень України; запровадження базового фінансування наукової діяльності закладів вищої освіти за результатами їхньої державної атестації за напрямками досліджень.

Відкриваючи засідання, голова Національної ради В. Гройсман розпочав свій виступ словами: «Мені буде цікаво почути ваші думки». Ситуація, коли уряд хоче слухати представників науки, є новим та багатообіцяючим явищем в історії незалежної України – основний час засідання Національної ради зайняла відверта розмова між урядовцями й ученими про ситуацію, що склалась у вітчизняній науковій сфері.

Міністр освіти і науки України Л. Гриневич у своїй доповіді звернула увагу на те, що впродовж останнього часу діалог між науковою спільнотою, владою та бізнесом було втрачено. Ключовими для відродженні цього діалогу є, з одного боку, виконання рекомендацій міжнародного Європейського аудиту, який було проведено з ініціативи МОН України. У цих рекомендаціях ідеться, серед іншого, про необхідність реалізації амбітних реформ у національній науковій сфері, а також необхідність твердого наміру і готовності уряду гідно її фінансувати.

Голова Наукового комітету, завідувач відділу хімії твердого тіла Інституту загальної та неорганічної хімії імені В. І. Вернадського НАН України академік НАН України А. Білоус розпочав свій виступ з того, що наша держава перебуває на перетині трьох викликів. Ідеться про наявність країни-агресора, низький рівень національного економічного й соціального розвитку та паралельне розгортання у світі нової промислової революції. Будь-які виклики потребують нових рішень, нової політики й узгоджених спільних зусиль усіх стейкхолдерів (зацікавлених сторін) – влади, науки, бізнесу. Вирішення цих проблем лежить у площині реалізації Рекомендацій Європейського аудиту, пріоритетів Європейського дослідницького простору та нової вітчизняної інноваційної політики. Академік А. Білоус у своєму виступі не лише окреслив виклики, які стоять сьогодні перед українською наукою, а й наголосив на тому, що руйнування наукової сфери, зокрема скорочення її потенціалу мало не вп'ятеро, яке розпочалося з 1990-х рр., торкнулося, в першу чергу, галузевої науки. Як відзначив голова Наукового комітету, нині можна говорити вже навіть про те, що реально перервано шлях від отримання наукових результатів до їхнього впровадження у виробництво. Це зумовлено різними чинниками об'єктивного й суб'єктивного характеру. Серед них – катастрофічне скорочення видатків на науку, фізична й моральна застарілість науково-технічної бази,

падіння престижу науки в соціумі (зокрема серед молоді), масовий відплив високваліфікованих наукових кадрів за кордон, у цілому ж – режим несприяння розвиткові наукових досліджень з боку уряду й необґрунтоване очікування швидких і прямих результатів від науки. Як наголосив А. Білоус, нагальною потребою для країни є піднесення престижу науки та науковців, плекання наукового потенціалу і збереження його як золотого фонду України, а також соціальна підтримка вчених. Важливим є й ухвалення законів, що полегшили б і забезпечили ефективну роботу науковців і наукових установ, зокрема вдосконалення митних правил ввезення до України наукових реагентів і науково-технічного обладнання. Не останню роль відіграє питання забезпечення молодих науковців житлом і підвищення заробітної платні дослідників до рівня, передбаченого Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність».

Лейтмотивом виступів багатьох учасників засідання стало питання про зв'язок науки з бізнесом. Як афористично підсумував А. Білоус, науково-технічний прогрес – це танець двох: науки і промисловості.

Реагуючи на виступ голови Наукового комітету, Прем'єр-міністр України запевнив у своїй підтримці української науки. Водночас, він сказав, що готовий забезпечити всі необхідні потреби вітчизняної науки, якщо наукова спільнота представить модель прозорого та ефективного використання коштів, які держава виділяє на потреби цієї галузі. Чинну модель глава уряду назвав неефективною. Кабінет Міністрів України чекає від наукової спільноти й, у першу чергу, від Наукового комітету конкретних пропозицій щодо системних змін у науковій сфері та в моделі її взаємодії з Урядом, – наголосив В. Гройсман.

Подібною була й основна тема виступу міністра фінансів України О. Данилюка, який закликав до кардинальних і системних змін в українській науці. На його думку, в сучасному глобалізованому світі вже не працює система, за якою наука орієнтується на закриту економіку. Модель, яка збереглася ще з радянських часів, слід змінити. Нагальною, за словами урядовця, є необхідність включення в глобальний науково-технічний процес і комерціалізація здобутих українською наукою результатів. Жодне додаткове фінансування не може змінити ситуацію в галузі, якщо істотно не змінювати механізми його розподілу. На чинну систему завжди бракуватиме коштів. Уряд готовий фінансувати реальні реформи – таким є основний зміст звернення О. Данилюка.

Ключовим механізмом системних змін, як підкреслили представники Наукового комітету, має стати ефективна діяльність новоствореного Національного фонду досліджень України. Голова робочої групи Наукового комітету зі створення Національного фонду досліджень України, завідувач відділу клітинної біології та біотехнології Інституту харчової біотехнології та геноміки НАН України член-кореспондент НАН України А. Ємець відзначила, що згідно з Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність» створення цього Фонду як нового інструменту фінансування науки є однією з основних і найважливіших задач Наукового комітету Національної ради. Науковий комітет відповідально поставився до її вирішення, провівши семінари й консультації з західними колегами, зокрема

німецькими, австрійськими, польськими, чеськими. Враховуючи найкращі європейські практики та досвід передових країн світу щодо діяльності подібних наукових фондів, Науковий комітет розробив проект Положення «Про Національний фонд досліджень України» і запропонував його для затвердження Кабінетом Міністрів України.

Саме створення Національного фонду досліджень України відкриває можливість на конкурсній основі, прозоро, чесно й об'єктивно відбирати та фінансувати фундаментальні дослідження, а також прикладні наукові розробки за пріоритетними напрямками розвитку науки і техніки. А. Ємець у своєму виступі наголосила, що основними векторами грантової підтримки Фонду мають стати: розвиток матеріально-технічної бази наукових досліджень (тобто покращення дослідницької інфраструктури); розвиток науково-технічних розробок високого рівня (excellence research); розбудова міжнародної наукової співпраці (у тому числі програм наукової мобільності); розширення можливостей наукового стажування вчених (зокрема молодих) за кордоном; трансфер знань та їх поширення у суспільстві; підтримка проектів молодих учених як запорука подальшого розвитку науки й припинення відтоку наукових кадрів з України [[ТЕЗИ ВИСТУПУ А.І. ЄМЕЦЬ](#)].

Реагуючи на головну тезу виступу Прем'єр-міністра України щодо необхідності створення нової моделі фінансування науки, член Наукового комітету, провідний науковий співробітник відділу математичної фізики Інституту математики НАН України доктор фізико-математичних наук Р. Черніга висловив думку про те, що якнайшвидше створення згаданого Фонду і його наповнення фінансовими ресурсами з метою створення реального конкурентного середовища у вітчизняній науковій сфері могло б стати основою такої нової моделі. При цьому Р. Черніга наголосив, що держава не може вимагати віддачі від Фонду вже за рік – потрібно щонайменше три роки послідовно нарощувати фінансування Фонду (до 2022 р. він має оперувати щонайменше 20 % коштів від усього фінансування на науку), а вже потім порушувати питання про його ефективність.

Член Наукового комітету, провідний науковий співробітник відділу фізико-металургійних проблем електрошлакових технологій Інституту електрозварювання імені Є. О. Патона НАН України доктор технічних наук, професор Г. Стовпченко відзначила, що інвестувати в науку можуть і мають також вітчизняна промисловість та бізнес, і потрібно шукати ефективну модель такої співпраці.

Заступник голови Наукового комітету, професор Інституту високих технологій Київського національного університету імені Тараса Шевченка доктор фізико-математичних наук О. Колежук висловив упевненість, що попри всю складність задачі створення нової моделі функціонування науки Науковий комітет зможе в короткий термін запропонувати урядові ряд «реанімаційних» заходів, спрямованих на запобігання відпливу умів, підвищення престижу науки в суспільстві, створення стимулів для залучення інвестицій у науку й підвищення ефективності використання коштів, що виділяються на наукові дослідження.

Крім того, члени Наукового комітету наголосили на необхідності реформування системи присудження наукових ступенів, яка спричинила вал

дисертаційних робіт низької якості в галузях педагогічних, економічних, юридичних і медичних наук.

Зокрема, член Наукового комітету, директор комунальної лікувально-профілактичної установи «Східноукраїнський спеціалізований центр медичної генетики та пренатальної діагностики» член-кореспондент НАМН України С. Арбузова привернула увагу до питання, яке, поряд зі станом фінансування, дуже турбує Науковий комітет. Ідеться про репутацію вітчизняної науки. С. Арбузова відзначила, що молоді вчені їдуть з країни не лише через низькі зарплати: один із їхніх аргументів на користь від'їзду – це відсутність поваги до вченого, оскільки сьогодні існує проблема значної кількості «липових» дипломів у осіб, які не мають жодного стосунку до науки. Тільки з вересня 2016 по грудень 2017 р. видано близько 9 тис. дипломів докторів і кандидатів наук (і це ще без урахування «врожаю» дисертацій за останні два місяці минулого року). Таким чином, цінність наукових ступенів та звань нівельовано, і це – прямий результат недбалості системи атестації наукових кадрів із довготривалими наслідками. Країна, що взяла курс на відродження науки, має припинити потурання незаслуженому присудженню наукових ступенів і звань, – підсумувала С. Арбузова.

Член Наукового комітету, завідувач відділу сенсорної сигналізації Інституту фізіології імені О. О. Богомольця НАН України доктор біологічних наук, професор Н. Войтенко висловила думку, що створення нової моделі функціонування науки потребує, в першу чергу, повного аудиту чинних наукових інституцій. Причому кожна з трьох складових української науки – фундаментальна, прикладна й гуманітарна – потребує специфічного диверсифікованого підходу в оцінюванні.

Перший заступник голови Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти О. Співаковський недвозначно висловив повну підтримку починань Наукового комітету та запропонував таку схему співпраці: Науковий комітет подає пропозиції щодо необхідних законодавчих змін до Уряду, який їх офіційно вносить на розгляд парламенту, а профільний парламентський комітет забезпечує їхнє негайне ухвалення.

Під час засідання пролунала також пропозиція міністра освіти і науки України Л. Гриневич доручити виконання функцій заступника голови Національної ради України з питань розвитку науки і технологій профільному віце-прем'єр-міністрові. Проте, за словами першого заступника голови Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти О. Співаковського, це призвело б до невинновданого послаблення впливу Національної ради. Крім того, таке доручення потребує внесення відповідних законодавчих змін. На прохання представників Наукового комітету вирішення цього питання перенесено на наступне засідання Національної ради.

Закриваючи зібрання, Прем'єр-міністр України доручив найближчим часом організувати зустріч науковців і бізнесменів та підготувати пакет змін до законодавства (зокрема митного), які забезпечили б ефективне функціонування української науки й сприяли швидким системним змінам у цій сфері.